

Considerații privind abordarea discriminărilor în dreptul român, în trecut și în prezent

Remarks on the Tackling of the Discriminations in Romanian Law, in the Past and in the Present

EMANOIL CORNELIU MOGÎRZAN¹

Rezumat: Începută timid în prima parte a secolului XX, înlăturarea discriminărilor a continuat întrucâtva sub regimul comunist, care avea o atitudine generală ostilă față de paradigma drepturilor omului. După decembrie 1989 fenomenul discriminatoriu a fost abordat prin racordarea la standardele dreptului internațional și prin adoptarea de noi instrumente legale. În contextul începerii negocierilor pentru intrarea în Uniunea Europeană, a fost adoptat actul general în materie, Ordonanța Guvernului nr. 137/2000. Legislația nediscriminării a fost modificată în mai multe rânduri, fără preocupări pentru asigurarea coerenței între dispozițiile din diferitele acte normative. Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării are un rol important în aplicarea dreptului nediscriminării, dar se află sub presiunea insuficienței resurselor umane și materiale. Persistența unor atitudini și comportamente discriminatorii cu urmări grave arată că pentru soluții de durată construcțiile juridice nu sunt suficiente, educația fiind esențială.

Cuvinte-cheie: discriminare, Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, drept, educație

Abstract: Timidly begun in the first part of the 20th century, the removing of the discriminations had continued to some extent under the communist regime, which maintained a general hostile attitude towards the human rights paradigm. After December 1989 the phenomenon of discrimination was tackled through the connection to the standards of the international law and the adoption of new legal instruments. In the context of the start of the accession negotiations to the European Union, the general act in the field was adopted, the Government Ordinance no. 137/2000. The non-discrimination law was amended several times, without much care for coherence between the provisions from different Acts. The National Council for Combating Discrimination has an important role in the application of the non-discrimination law, but it is under the pressure of the lack of the human and material resources. The persistence of some discriminatory attitudes and behaviours with serious consequences

---

¹ Lector univ. dr., Facultatea de Drept, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, email: emanoil.mogirzan@uaic.ro

shows that for long term solutions the legal edifices are not enough, and the education is essential.

Keywords: discrimination, National Council for Combating Discrimination, law, education

1. Introducere

În România, discriminările ajung în atenția opiniei publice în mod sporadic, atunci când survine un eveniment cu potențial de a crește ratingul și care pentru scurt timp este difuzat în presă și, mai nou, pe internet: o declarație a unui politician, o afirmație a unui jurnalist, un incident generat de comportamentul unei galerii sportive etc. În restul timpului, mass-media pare destul de puțin interesată de plasarea subiectului pe agenda discuțiilor. Remarcabila emisiune „Fără prejudecăți”, consacrată integrării sociale a persoanelor cu dizabilități, realizată de TVR Cluj și difuzată pe postul TVR 2, este singulară². Tema este totuși de actualitate pentru societate, iar această observație este înverdată și de controversele aprinse, de la noi și din lumea întreagă, iscate de scandalul produs la meciul de fotbal dintre Paris Saint-Germain și Başakşehir Istanbul din 8 decembrie 2020³.

Credem că dezbaterele pe seama acestui fenomen ar trebui purtate nu doar atunci când situațiile ajung explozive. Ar contribui în primul rând la constatarea, conștientizarea manifestărilor discriminatorii, în condițiile în care multe se consumă în anonim, iar adesea caracterul anormal al comportamentului nu este sesizat, în virtutea obișnuinței. Ulterior, eforturile se pot canaliza în direcția combaterii și mai ales a prevenirii lor. Dacă faptele de discriminare trebuie sancționate energic, pentru a se genera un efect disuasiv, considerăm că instrumentele exclusiv juridice (mai ales dacă ele se reduc la norme represive) sunt insuficiente pentru a elibera climatul social de acești poluanți agresivi. Pentru soluții de durată e nevoie de influențarea mentalităților, obiectiv ce nu poate fi atins prin constrângere.

2. Egalitate, nediscriminare

Principiul nediscriminării poate fi considerat un corolar al principiului egalității⁴. Profesorul Sudre relevă astfel că principiul non-discriminării este

---

² O premieră chiar și în plan european o constituie participarea a trei redactori cu sindromul Down. Emisiunea poate fi urmărită și pe Youtube.

³ Vom discuta incidentul spre finalul articolului.

⁴ M. Balan, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. 1. *Teoria generală a statului și a constituției. Constituția română în context european*, Editura Hamangiu, 2015, p. 352;

„provenit din postulatul general al egalei demnități a tuturor ființelor umane, proclamat de art. 1 al Declarației Universale a Drepturilor Omului”⁵. Așa cum se evocă adesea, ideea legăturii dintre egalitate și discriminare o putem regăsi la Aristotel, în *Etica Nicomahică*, Cartea a V-a (care tratează despre dreptate și nedreptate): „Dacă între persoane nu există egalitate, ele nu vor deține părți egale. Aici își au sursa disputele și incriminările, când cei ce sunt egali nu au sau nu primesc părți egale sau când persoane inegale au sau primesc părți egale.”⁶

Corelația dintre egalitate și discriminare a fost subliniată și de Curtea Europeană de Justiție: „interzicerea discriminării [...] nu este decât expresia specifică a principiului general al egalității, care face parte din principiile generale ale dreptului comunitar”⁷. În prezent, Curtea se raportează la Carta Drepturilor Fundamentale, statuând: „Principiul egalității de tratament constituie un principiu general al dreptului Uniunii prevăzut la articolul 20 din cartă, a cărui expresie particulară o constituie principiul nediscriminării, enunțat la articolul 21 alineatul (1) din cartă.”⁸. Cu un alt prilej, Curtea vorbește despre „principiul egalității de tratament sau al nediscriminării”⁹.

Totuși, termenii *egalitate*, *egalitate de tratament* și *nediscriminare* nu pot fi considerați sinonimi, așa cum ar reieși din unele hotărâri ale instanțelor Uniunii. Principiul egalității (al egalității în fața legii) este abstract, neoferind de fapt criterii în funcție de care s-ar putea stabili care persoane sau situații ar trebui tratate egal sau diferit¹⁰. Principiul nediscriminării se bazează pe ideea că unele distincții sunt interzise. Fiind nelegitime, ele devin ilegale¹¹. Vorbim de discriminare atunci când există două grupuri comparabile (sau grupuri diferite), care sunt tratate diferit (sau egal), în funcție de un criteriu de

---

M. Borgetto, *Égalité, différenciation et discrimination - ce que dit le droit*, Informations sociales, 2008/4, n° 148, p. 9.

⁵ F. Sudre, *Fasc. 6523: Convention européenne des droits de l'homme. – Droits garantis. – Droit de propriété et droit à la non-discrimination*, JurisClasseur Europe Traité, 2019, nr. 86.

⁶ Aristotel, *Etica Nicomahică*, 1131a, traducere de S. Petecel, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 110.

⁷ CJCE, C-168/98, Luxemburg/Parlamentul și Consiliul, 7 noiembrie 2000, EU:C:2000:598, nr. 23.

⁸ CJUE, C-356/12, Glatzel/Freistaat Bayern, 22 mai 2014, EU:C:2014:350, nr. 43.

⁹ De exemplu, CJCE, C-300/04, Eman și Sevinger/College van burgemeester en wethouders van Den Haag, 12 septembrie 2006, EU:C:2006:545, nr. 57.

¹⁰ M. Balan, *op. cit.*, p. 352. A se vedea și S. Hennette Vauchez, D. Roman, *Droits de l'Homme et libertés fondamentaux*, 4e éd., Dalloz, Paris, 2020, pp. 630-632.

¹¹ *Ibidem*, p. 636.

clasificare expres prevăzut de lege sau un criteriu aparent neutru, care produce în realitate același efect ca un criteriu prohibit¹².

3. Scurtă privire asupra trecutului, înainte de comunism

La fel ca la celelalte popoare, istoria ne oferă destule exemple de insensibilitate manifestată de români față de semeni din diverse categorii ale populației, aflați, din diferite cauze, în situație de inferioritate. E suficient să ne amintim celebra piesă „Chirița în Iași”, unde discriminarea pe criterii etnice este evidentă încă de la prima scenă. Este adevărat că în piesă reprezentanta etniei discriminate dă o replică viguroasă autorilor discriminării, dar simplul fapt că ea trebuie să se plaseze în mod constant în defensivă este grăitor pentru atmosfera generală a vremii. Iar asemenea exemple găsim din plin în literatura universală. Omniprezente erau, de altfel, și discriminările sociale, după sex, religie etc.

Nu sugerăm defel dărâmarea statuilor lui Alecsandri sau scoaterea autorului din manuale. Chiar dacă există niște explicații (nu justificări!) pentru reacțiile de protest care în 2020 s-au extins în multe țări occidentale¹³, răfuiala violentă cu epocile apuse reprezintă o formă de intoleranță, prin impunerea retroactivă a standardelor actuale. Mai utilă ni se pare oferirea de lămuriri și organizarea de dezbateri, pentru a înțelege faptele în contextul lor istoric¹⁴ și pentru a convinge populația că astfel de atitudini nu sunt admisibile în zilele noastre¹⁵.

Dreptul românesc însuși din secolul al XIX-lea, în ton cu alte sisteme de drept, contribuia la întărirea mentalităților discriminatorii. Avem în vedere limitarea drepturilor politice (votul cenșitar, discriminarea după sex în materie

---

¹² D. Martin, *Fasc. 602: Article 19 TFUE, articles 20 et 21 de la Charte des droits fondamentaux et lutte contre les discriminations*, JurisClasseur Europe Traité, 2021, nr. 70.

¹³ O analiză – care nu se limitează la acțiunile asociate cu mișcarea *Black lives matter* – a cazurilor de vandalizare a statuilor unor personalități ale trecutului, precum și a variatelor motive ale protestatarilor, în Y. Doutriaux, *Faut-il déboulonner les statues?*, *Revue de l'Union Européenne*, nr. 646/2021, pp. 132-138.

¹⁴ Opinii în același sens au fost exprimate și în cotidianul *La Croix* (*Faut-il déboulonner les statues liées au racisme?* Propos recueillis par A.-B. Hoffner et S. Gignoux, le 11/06/2020, disponibil la <https://www.la-croix.com/Debats/Forum-et-debats/Faut-deboulonner-statues-liees-racisme-2020-06-11-1201098678>, accesat la 15.11.2021).

¹⁵ O serie de bune practici, izvorâte din examinarea unor studii de caz, în Y. Doutriaux, *op. cit.*, pp. 136-138. Acestea sunt preluate din T. Ryback, M. Ellis et B. Glahn (coord.), *Contested Histories in Public Spaces: Principles, Best Practices*, London International Bar Association, 2021.

electorală), incapacitatea civilă a femeii căsătorite, discriminarea operată de Codul Civil între copiii legitimi (din căsătorie) și cei din afara căsătoriei... În urma criticilor, cu mare greutate s-a inițiat atenuarea discriminărilor. Nu vom descrie aici dezvoltarea reformelor constituționale și civile, întrucât aceste procese au fost deja bine explicate de juriști, istorici și politologi¹⁶.

---

¹⁶ În materie electorală, a se vedea, printre altele, E. Focșeneanu, *Istoria constituțională a României (1859-1991)*, ed. a II-a rev., Editura Humanitas, 1998; V. A., Iancu, Gh. Iancu, *Teoria ciclurilor constituționale*, Editura Universul Juridic, 2015, în Cap. IV. *Evoluția ciclică constituțională a României. Tradițiile democratice ale poporului român reflectate în constituțiile române*, disponibil la <https://sintact.ro/#/monograph/369100906/6?keyword=Iancu.%20Teoria%20ciclurilor%20constitu%C8%9Bionale&tocHit=1&cm=SFIRST>, accesat la 15.11.2021; A. Radu, *Reforma sistemului electoral din România. O istorie analitică, (I)*, Sfera politicii, Vol. 20, nr. 167 (2012), pp. 3-11, disponibil la http://revistasferapoliticii.ro/sfera/pdf/Sfera_172-Rev1.pdf, accesat la 15.11.2021; *Idem*, *Reforma sistemului electoral din România O istorie analitică, (II)*, Sfera politicii, Vol. 20, nr. 172 (2012), pp. 3-11, disponibil la http://revistasferapoliticii.ro/sfera/pdf/Sfera_172-Rev1.pdf, accesat la 15.11.2021; M. Ghițulescu, *Alegerile din 1919 din Vechiul Regat. Comentarii juridico-aritmetice*, Revista Bibliotecii Academiei Române, Anul 4, Nr. 1/2019, pp. 57-71, disponibil la http://revista.biblicad.ro/wp-content/uploads/2019/10/2019_4_1_4.pdf, accesat la 15.11.2021; C. Bocancea, *Votul universal în România Mare. Pledoarii și critici doctrinare*, Polis, Vol. VII, Nr. 3 (25), Serie nouă, 2019, pp. 5-21, disponibil la http://revistapolis.ro/documente/revista/2019/Nr_3_25-2019/Polis_nr_25_septembrie_2019.pdf, accesat la 15.11.2021; S. Radu, *Liberalii și problema reformei electorale în România (1866–1914) (I)*, Annales Universitatis Apulensis. Series Historica, nr. 4-5/2000-2001, pp. 131-144, disponibil la http://diam.uab.ro/istorie.uab.ro/publicatii/colectia_auash/annales_4_5/17.pdf, accesat la 15.11.2021; *Idem*, *Liberalii și problema reformei electorale în România (1866–1914) (II)*, Annales Universitatis Apulensis. Series Historica, nr. 6/I, 2002, disponibil la http://diam.uab.ro/istorie.uab.ro/publicatii/colectia_auash/annales_6/18.pdf, accesat la 15.11.2021.

Despre mișcarea feministă din perioada anterioară celui deal doilea război mondial, care a izbutit să influențeze ameliorarea drepturilor politice ale femeilor, A. Petrescu, *Femeia în imaginarul politic*, Editura Ars Docendi, București, 2008 (unde se face o cercetare comparativă a feminismului european); M. Negru, *Din istoria Consiliului Național al Femeilor Române*, Revista arhivelor, nr. 1-2/2015, pp. 155-156, disponibil la <http://arhivelenationale.ro/site/wp-content/uploads/2018/06/RA-2015-12-negru-monica.pdf>, accesat la 15.11.2021.

Evoluția legislației civile este analizată cu finețe de M. D. Bob și E. Florian, în Capitolul II din lucrarea M. D. Bob (coord.), *Familie și moștenire în România*, Editura Universul Juridic, 2017, disponibil la [https://sintact.ro/#/monograph/369099586/4?keyword=Bob%20\(coord.\)%20Familie%20si%20mo%C8%99tenire%20%C3%AEn%20Romania&tocHit=1&cm=SFIRST](https://sintact.ro/#/monograph/369099586/4?keyword=Bob%20(coord.)%20Familie%20si%20mo%C8%99tenire%20%C3%AEn%20Romania&tocHit=1&cm=SFIRST), accesat la 15.11.2021. De altfel, întreaga carte iese din tiparul prezentării abstracte a dreptului succesoral, aducând la lumină contextele istorice și reverberațiile produse de normele juridice în viața societății.

4. Perioada comunistă

În pofida unor reforme binevenite, poziția statului comunist față de fenomenul discriminărilor a stat sub semnul ipocriziei, integrându-se într-o viziune generală ostilă paradigmei drepturilor omului. Practic, diriguitorii comuniști nu aveau nicio intenție să pună în aplicare preceptele constituționale, generoase pe hârtie¹⁷. Constituțiile au proclamat solemn interzicerea discriminărilor. Dreptul de a vota și de a candida pentru funcții publice a fost extins la toți cei care împliniseră 18, respectiv 23 de ani, dar era vidat de conținut, în lipsa unor opțiuni veritabile. Pe de altă parte, înseși textele constituționale consfințeau diferența funciară de tratament dintre membrii partidului unic [„cetățenii cei mai înaintați și mai conștienți” (art. 26 Constituția din 1965) sau „cetățenii cei mai activi și mai conștienți” (art. 86 Constituția din 1952)] și restul cetățenilor.

Totuși, acel regim a pus capăt unor discriminări legale care, în Vest, s-au perpetuat câteva decenii. Amintim că în Franța, până în 1965, femeia căsătorită se afla sub tutela soțului și nu deținea dreptul de a avea un cont bancar și de a încheia un contract de muncă fără consimțământul acestuia¹⁸. Menționăm alte câteva exemple de discriminări. Începând cu 1972, legiuitorul francez s-a străduit să elimine discriminările dintre copiii din afara căsătoriei și cei din căsătorie în materie succesorală, dar, pentru a atinge acest deziderat, a trebuit să fie „stimulat” și de intervenția repetată a Curții Europene a Drepturilor Omului, a cărei ultimă decizie de condamnare a Franței pricinuită de situația copiilor „adulterini” a fost pronunțată în 2019... De altfel, și Belgia, și Austria au ajuns în situația de a fi penalizate de forul european pentru condiția juridică inferioară a copiilor din afara căsătoriei¹⁹. Apoi, în optica patronatelor europene ideea discriminării dintre bărbați și femei în materie de relații de muncă era atât de adânc implantată (ca și pentru mediul politic, ce se complăcea în obișnuințele moștenite), încât a fost nevoie de tenacitatea

---

¹⁷ Cf. M. Balan, *op. cit.*, p. 254; cf. Ș. Deaconu, *Drepturile și libertățile fundamentale în sistemul constituțional românesc*, Revista Română de Drept Privat nr. 4/2011, disponibil la <https://sintact.ro/#/publication/151006378?keyword=Deaconu,%20Drepturile%20C8%99i%20libert%C4%83%C8%9Bile%20fundamentale%20C3%AEEn%20sistemul%20constitu%C8%9Bional%20rom%C3%A2nesc&cm=SFIRST>, accesat la 15.11.2021.

¹⁸ Reforma a fost acceptată destul de greu. După o inițiativă legislativă eșuată, proiectul Legii franceze din 13 iulie 1965 – care totuși nu a emancipat complet femeia căsătorită – a fost redactat de marele civilist Jean Carbonnier [P. Lagarde, *Succession, Répertoire de droit international*, Dalloz, 2015 (actualisation 2020), nr. 146-152].

¹⁹ *Ibidem*, nr. 146.

exemplară a militantei feministe Éliane Vogel-Polsky²⁰, avocata care a izbutit să convingă Curtea de Justiție să realizeze o interpretare teleologică îndrăzneță a fostului art. 119 TCEE (azi art. 157 TFUE) în speța Defrenne II²¹, pentru a determina reforme atât la scara Comunității Europene, cât și la nivelul statelor membre. Or, în România comunistă, discriminările de ordin legal dintre copiii din căsătorie și cei din afara căsătoriei, precum și cele dintre sexe fuseseră eliminate încă de la începutul anilor '50²².

Cu toate acestea, diferența dintre așa-numita „orânduire socialistă” și societatea capitalistă era una de esență. Fără să deschidem o discuție ce excedează orizontul temei propuse, relevăm mai întâi că în lumea liberă victimele – ale discriminărilor, în cazul analizat – dispuneau de posibilități reale de acțiune: pe de o parte, funcționau căile politice, reflectate, mai devreme sau mai târziu, în reforme legislative; pe de altă parte, atunci când partidele politice nu ieșeau din inerție, erau accesibile căi administrative și mai ales jurisdicționale. Dacă și practica judiciară națională rămânea impenetrabilă la ideile noi, petenții aveau acces, așa cum am văzut, la mijloacele de protecție jurisdicțională de la nivelul european (comunitar sau convențional – în sfera CEDO). ONG-urile de profil își puteau desfășura nestingherite activitatea, iar presa, deși vreme îndelungată influențată și ea de prejudecăți, era liberă.

În schimb, în regimul comunist din România domnea o liniște sumbră. Într-o societate înghețată, încorsetată în clișee și tabuuri, cei care îndrăzneau să pretindă că s-ar putea da conținut drepturilor afișate de constituții (libertatea cuvântului, de asociere, a presei, libertatea religioasă...) deveneau paratrăsnete care atrăgeau o enormă energie distructivă, capabilă să le altereze întreg cursul vieții.

Pe de altă parte, trăsătura fundamentală a unui regim comunist, discrepanța dintre textele juridice și realitate se manifesta și în sfera discriminărilor. Interzise în drept, discriminările dintre bărbați și femei se întâlneau frecvent în fapt, la locul de muncă sau chiar în familie, fără ca femeile discriminate să aibă la dispoziție căi reale de a se apăra²³. Emanciparea femeii a fost doar aparentă, întrucât s-a tradus în asumarea unor responsabilități suplimentare față de cele tradiționale²⁴. În plus, pe nedrept propaganda comunistă și-a atribuit întregul

---

²⁰ *Agir pour les droits des femmes. Entretiens avec Éliane Vogel-Polsky*, Raisons politiques, 2003/2 (no. 10), mai ales pp. 143-146, disponibil la <https://www.cairn.info/revue-raisons-politiques-2003-2-page-139.htm>, accesat la 15.11.2021.

²¹ CJCE, cauza 43/75, Defrenne /SABENA (Defrenne II), 8 aprilie 1976, EU:C:1976:56.

²² Dincolo de prevederile constituționale, notăm art. 4 Decretul nr. 31/1952, art. 63 Codul familiei din 1954.

²³ G. Arun, *Violență și discriminare*, Deutsche Welle, 14.08.2020, disponibil la <https://p.dw.com/p/3gvku>, accesat la 15.11.2021.

²⁴ P. Cîrdei, *Femeia comunistă între realitate, doctrină și propagandă*, Annals of the University of Bucharest/Political science series, 14 (2), 2012, pp. 77-83, disponibil la

merit pentru egalizarea statutului juridic al copiilor din afara căsătoriei cu cel al copiilor din căsătorie. În realitate, reformele în acest sens au fost pregătite de pledoariile în favoarea reformelor susținute de civiliști încă de la începutul secolului XX²⁵.

5. Postcomunism. Construirea unei legislații dedicate luptei împotriva discriminării

În regimul postdecembrist, lucrurile au început să se miște într-o direcție pozitivă, cel puțin dacă avem în vedere nivelul normativ. Constituția a garantat principiul egalității în fața legii și interzicerea discriminărilor. Potrivit art. 4 alin. (2), *România este patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi, fără deosebire de rasă, de naționalitate, de origine etnică, de limbă, de religie, de sex, de opinie, de apartenență politică, de avere sau de origine socială*. Art. 16 alin. (1) prevede: *Cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără privilegii și fără discriminări*. Stabilind niște limite ale libertății de exprimare, art. 30 alin. (7) dispune, printre altele, că sunt interzise de lege *îndemnul la ură națională, rasială, de clasă sau religioasă, precum și incitarea la discriminare*.

În 1993 România a ratificat Protocolul facultativ nr. 1 la Pactul internațional din 16 decembrie 1966 cu privire la drepturile civile și politice, care pune la dispoziția persoanelor fizice din statele semnatare ale Pactului care se consideră victime ale încălcării drepturilor omului posibilitatea de a sesiza Comitetul Drepturilor Omului²⁶. În 1994 țara noastră a ratificat Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (Convenția Europeană a Drepturilor Omului).

Totuși, mentalitățile anchilozate au lăsat urme și după căderea lui Ceaușescu. De exemplu, autorităților administrative și judiciare române nu le-a fost deloc ușor să interiorizeze noul spirit al prevederilor constituționale și al instrumentelor internaționale ce consfințeau drepturile fundamentale. Ne gândim în primul rând la tribulațiile generate de hotărârile judecătorești din materia restituirilor de imobile adoptate în anii 90, o fază prea puțin glorioasă din istoria recentă a justiției române²⁷.

<https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ss0ar-389976>, accesat la 15.11.21; M. D. Bob, în M. D. Bob (coord.), *op. cit.*, Cap. II, nr. 74.

²⁵ E. Florian, în M. D. Bob (coord.), *op. cit.*, Cap. II, nr. 7.

²⁶ I. M. Costea, E. C. Mogîrzan, *Non-discriminare și egalitate de tratament*, în T. Toader, C. T. Ungureanu, O. A. Urda (coord.), *Ghid de lucru – teorie, studii de caz, bune practici la nivel național și internațional din domeniul științelor juridice*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2020, pp. 13-14.

²⁷ A se vedea, de exemplu, V. Stan, M. Macovei, *Restituirea proprietăților confiscate abuziv de statul roman: legislație și practică*, disponibil la <http://valerianstan.ro/admin/spaw/uploads/files/2.%20Studiul%20Restituirea%20proprietatilor%20confiscate%20abuzi>

Perspectiva intrării României în Uniunea Europeană a impulsionat reformele. Ordonanța Guvernului nr. 137 din 31 august 2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare²⁸ a fost adoptată în cadrul eforturilor țării noastre de a-și însuși într-un ritm cât mai alert acquis-ul comunitar²⁹, la foarte scurt timp după Directiva 2000/43/CE a Consiliului din 29 iunie 2000 de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică³⁰ (directiva privind discriminarea rasială). Câteva luni mai târziu Consiliul a adoptat un alt act de referință, Directiva 2000/78/CE din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă³¹.

[v%20de%20statul%20roman%20-%20legislatie%20si%20practica%20\(mai%202001\).pdf](#), accesat la 15.11.2021.

²⁸ Publicată inițial în M.Of. nr. 431, 2.09.2000. Ulterior, O.G. nr. 137/2000 a fost completată pentru a realiza transpunerea integrală a directivelor 2000/43 și 2000/78, dar a suferit și alte modificări, care au necesitat republicarea sa, în M.Of. nr. 166, 7.03.2014.

²⁹ Amintim că la 15 februarie 2000 s-au deschis oficial negocierile de aderare la Uniunea Europeană.

³⁰ JO L 180, 19.7.2000, p. 22-26 (ES, DA, DE, EL, EN, FR, IT, NL, PT, FI, SV), ediție specială în limba română: capitol 20 volum 001 pp. 19 – 23.

³¹ JO L 303, 2.12.2000, p. 16-22 (ES, DA, DE, EL, EN, FR, IT, NL, PT, FI, SV), ediție specială în limba română: capitol 05 volum 006 pp. 7 – 13.

Povestea prevederilor comunitare în materie de combatere a discriminărilor fără conexiune directă cu piața comună sau piața internă e interesantă. Articolul 13 din Tratatul CE (astăzi art. 19 TFUE), care constituie temeiul juridic pentru adoptarea directivelor contra discriminărilor, a fost adoptat cu destulă reticență de statele membre (prin Tratatul de la Amsterdam), în urma unui lobby intens al societății civile, în cadrul căreia s-a remarcat o coaliție de peste 400 de ONG-uri, numită The Starting Line Group (în interiorul ei, rolul principal l-au jucat o asociație britanică și una olandeză). Grupul a influențat și adoptarea directivelor din anul 2000 [G. Calvès, *L'égalité. Le cas du droit de la non-discrimination*, în J.-B. Auby (coord.), *L'influence du droit européen sur les catégories du droit public*, Dalloz, Paris, 2010, p. 490; *Starting Line*, <https://www.migpolgroup.com/old/anti-discrimination-equality/starting-line/>, accesat la 15.11.2021; European Parliament, Directorate-General for Research, *European Union Anti-Discrimination Policy: From Equal Opportunities Between Women And Men To Combating Racism*, Working document, Public Liberties Series, LIBE 102 EN, 1997, https://www.europarl.europa.eu/workingpapers/libe/102/text1_en.htm, accesat la 15.11.2021]. Notăm că Parlamentul European a impulsionat în mod constant adoptarea de măsuri antidiscriminare.

În condițiile în care Consiliul decidea în unanimitate (procedură menținută și după intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona), iar statele membre nu manifestau o reală voință pentru a se folosi de perspectivele oferite de noua prevedere de drept primar (I. Chopin, *Article 13: A New Challenge For European Institutions*, Migration Policy Group, Brussels, 1999, p. 6, <https://www.migpolgroup.com/old/wp->

Este de remarcat că O.G. nr. 137/2000 îngloba, încă din forma sa inițială, o arie mult mai largă de motive de discriminare decât cea vizată de directivele comunitare³². De asemenea, în acord cu art. 13 din aceeași directivă, ce impunea statelor membre să desemneze organisme specializate în lupta împotriva discriminării, ordonanța preconiza înființarea Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării (în continuare, CNCD)³³, lăsând totuși reglementarea efectivă a instituției pe seama unei viitoare hotărâri de guvern.

Dacă O.G. nr. 137/2000 prevedea în varianta originală doar discriminarea directă, astăzi reglementează și discriminarea indirectă, la art. 2 alin. (3):

Art. 2 alin. (1): *Potrivit prezentei ordonanțe, prin discriminare se înțelege orice deosebire, excludere, restricție sau preferință, pe bază de rasă, naționalitate, etnie, limbă, religie, categorie socială, convingeri, sex, orientare sexuală, vârstă, handicap, boală cronică necontagioasă, infectare HIV, apartenență la o categorie defavorizată, precum și orice alt criteriu care are ca scop sau efect restrângerea, înlăturarea recunoașterii, folosinței sau exercitării, în condiții de egalitate, a*

---

content/uploads/2016/10/113.Article13-A-New-Challenge-for-European-Institutions_EN_01.99.pdf, accesat la 15.11.2021), cu excepția Danemarcei și a Olandei (*ibidem*, p. 11), Directivele 2000/43 și 2000/78 au fost adoptate foarte repede. Acest lucru se explică prin unda de șoc produsă atunci de venirea la putere în Austria a Partidului Libertății, de extremă dreapta (G. Calvès, *op. cit.*, p. 490; D. Martin, *op. cit.*, nr. 47; I. M. Costea, E. C. Mogîrzan, *op. cit.*, p. 18).

³² O propunere de directivă care ar completa motivele de discriminare la scara Uniunii, înaintată de Comisie în 2008 [Propunere de directivă a Consiliului cu privire la punerea în aplicare a principiului tratamentului egal al persoanelor indiferent de religie sau convingeri, handicap, vârstă sau orientare sexuală, COM (2008) 426 final], pentru care avizul Parlamentului European, în procedura de consultare, a fost publicat în 2010, trenează pe masa Consiliului. Având în vedere cerința votului în unanimitate, sunt slabe șanse de a fi adoptată, în climatul politic actual din unele state membre.

³³ Mai târziu, o astfel de entitate a fost prevăzută și de art. 20 Directiva 2006/54/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 5 iulie 2006 privind punerea în aplicare a principiului egalității de șanse și al egalității de tratament între bărbați și femei în materie de încadrare în muncă și de muncă (reformă) [JO L 204, 26.7.2006, p. 23-36 (ES, CS, DA, DE, ET, EL, EN, FR, IT, LV, LT, HU, MT, NL, PL, PT, SK, SL, FI, SV), ediție specială în limba română: capitol 05 volum 008 p. 262 – 275]. Directiva a abrogat Directiva 2002/73/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 23 septembrie 2002 de modificare a Directivei 76/207/CEE a Consiliului privind punerea în aplicare a principiului egalității de tratament între bărbați și femei în ceea ce privește accesul la încadrarea în muncă, la formarea și la promovarea profesională, precum și condițiile de muncă, care adăugase art. 8a la Directiva 76/207, ce trasa aceeași obligație pentru statele membre. Și Consiliul Europei cere statelor membre să înființeze instituții de promovare a egalității [European Commission against Racism and Intolerance (ECRI), *General Policy Recommendation No. 2 on Equality Bodies to combat racism and intolerance at national level*, 7 December 2017, disponibil la <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-/16808b5a23>, accesat la 15.11.2021].

drepturilor omului și a libertăților fundamentale sau a drepturilor recunoscute de lege, în domeniul politic, economic, social și cultural sau în orice alte domenii ale vieții publice.

Art. 2 (2): *Dispoziția de a discrimina persoanele pe oricare dintre temeiurile prevăzute la alin. (1) este considerată discriminare în înțelesul prezentei ordonanțe.*

Art. 2 (3): *Sunt discriminatorii, potrivit prezentei ordonanțe, prevederile, criteriile sau practicile aparent neutre care dezavantajează anumite persoane, pe baza criteriilor prevăzute la alin. (1), față de alte persoane, în afara cazului în care aceste prevederi, criterii sau practici sunt justificate obiectiv de un scop legitim, iar metodele de atingere a aceluia scop sunt adecvate și necesare.*

6. Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării

Adoptarea unor dispoziții sancționatorii reprezintă doar un pas în combaterea discriminărilor. Importantă este și stabilirea unui cadru juridic prielnic pentru aplicarea dispozițiilor legale, cât mai accesibil pentru persoanele care se consideră discriminate. Crearea CNCD, care poate constata și sancționa faptele de discriminare prevăzute de O.G. nr. 137/2000, reprezintă un progres în acest sens. CNCD are în competență toate faptele de discriminare prevăzute de O.G. nr. 137/2000, așadar poate lua măsuri inclusiv în domenii unde directivele nu impun înființarea unei autorități naționale speciale³⁴. Competența de a aplica amenzi particularizează CNCD pe plan european. Cele mai multe instituții de profil naționale, chiar atunci când îndeplinesc funcții cvasi-judiciare, adoptă decizii fără caracter obligatoriu. Totuși, și Autoritatea pentru Tratatment Egal (Egyenlő Bánásmód Hatóság/Equal Treatment Authority) din Ungaria putea da amenzi și este de menționat că aceasta și-a câștigat respectul și încrederea publică prin activitatea sa independentă din punct de vedere politic și deciziile curajoase. În 2021 însă, autoritatea maghiară a fost desființată (printr-o modificare legislativă adoptată foarte repede, în plină pandemie, fără consultări publice), atribuțiile fiind preluate de Comisarul pentru Drepturile Omului (Ombudsmanul maghiar). Deși Comisarul pentru Drepturile Omului a preluat atribuțiile fostei autorități, inclusiv cele de sancționare, problema constă în lipsa de eficiență și de independență dovedită în timpul activității sale³⁵. În Albania, țară candidată la UE, Comisarul pentru Protecția împotriva Discriminării poate de asemenea da amenzi³⁶.

---

³⁴ Directiva 2000/78 nu stabilea crearea unui asemenea organ.

³⁵ Opinion on the amendments to the Act on Equal Treatment and Promotion of Equal Opportunities and to the Act on the Commissioner for Fundamental Rights as adopted by the Hungarian parliament in December 2020, adopted by the Venice Commission at its 128th Plenary Session (Venice and online, 15-16 October 2021), CDL-AD (2021)034-e, disponibil la <https://www.venice.coe.int/webforms/documents/>

În prima fază a existenței sale, CNCD s-a aflat în subordinea guvernului, ceea ce îi afecta în mod clar independența. Astăzi, acest lucru s-a mai remediat. Membrii Colegiului director sunt propuși și numiți de cele două Camere ale Parlamentului. Totuși, instituția nu este ferită de interferențe din partea factorului politic. Astfel, în 2018 a fost nevoie de intervenția Curții Constituționale pentru a remedia numirea de către Parlament în Colegiul director a unei persoane care nu îndeplinea condițiile prevăzute de art. 23 alin. (4) O.G. nr. 137/2000³⁷. Pe de altă parte, se observă o tratare mai blândă a derapajelor politicienilor, pentru care adesea avertismentul este considerat o sancțiune îndestulătoare, în comparație cu faptele jurnaliștilor, judecate mult mai aspru.

O dificultate adesea menționată în diversele rapoarte de monitorizare a combaterii discriminărilor o constituie insuficiența resurselor CNCD³⁸. Chiar și acum schema de personal nu este completă. Pe de altă parte, participarea CNCD, în calitate de „consultant judiciar”, la toate procesele în care se ridică probleme de discriminare, pentru a emite puncte de vedere de specialitate³⁹, este foarte utilă pentru soluționarea cauzelor, dar pune o presiune enormă pe experții CNCD. Or, există o varietate de alte acțiuni pe care trebuie să le asigure CNCD: controale în cadrul investigării dosarelor, reprezentarea juridică a intereselor CNCD, diseminarea cât mai largă a experienței dobândite în cele

---

[?pdf=CDL-AD \(2021\)034-e](#), accesat la 15.11.2021. Comisarul pentru Drepturile Omului al Consiliului Europei a criticat sever încetarea activității Autorității pentru Tratatul Egal (disponibil la <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/commissioner-urges-hungary-s-parliament-to-postpone-the-vote-on-draft-bills-that-if-adopted-will-have-far-reaching-adverse-effects-on-human-rights-in->), ca și ONG-urile care militază pentru protejarea drepturilor omului în Ungaria (a se vedea declarația coaliției „Civilizáció”, disponibil la https://helsinki.hu/wp-content/uploads/Equal-Treatment-Authority_Civilizacio-statement_26112020.pdf, accesate la 15.11.2021).

³⁶ https://equineteurope.org/author/albania_cpd/, accesat la 15.11.2021.

³⁷ Decizia Curții Constituționale nr. 434/2018 referitoare la sesizarea de neconstituționalitate privind Hotărârea Parlamentului României nr. 21/2018 privind numirea unui membru al Colegiului director al Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării, publicată în M.Of. nr. 617, 18.07.2018, în urma căreia Parlamentul a dispus revocarea din funcție a membrului în cauză.

³⁸ A se vedea, de exemplu, R. Iordache, *Country report - Non-discrimination. Transposition and implementation at national level of Council Directives 2000/43 and 2000/78 – Romania*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2021, p. 6, <https://www.equalitylaw.eu/downloads/5492-romania-country-report-non-discrimination-2021-1-34-mb>, ca și declarațiile recente ale dlui Asztalos Csaba, președintele colegiului director al CNCD (<https://www.agerpres.ro/social/2021/10/28/asztalos-csaba-cncd-avem-nevoie-de-predictibilitate-in-jurisprudenta-antidiscriminare-804792>), accesate la 15.11.2021.

³⁹ În anul 2020 au fost formulate astfel de puncte de vedere în 1533 de cauze aflate pe rolul instanțelor (CNCD, *Raport de activitate 2020*, p. 46, <https://www.cncd.ro/wp-content/uploads/2021/04/Raport-de-activitate-CNCD-2020.pdf>, accesat la 15.11.2021).

două decenii de funcționare, activități în direcția prevenirii actelor de discriminare (extrem de necesare în țara noastră).

7. O legislație din ce în mai amplă, nu totdeauna coerentă

Dacă O.G. nr. 137/2000 reprezintă actul general în domeniu, există prevederi contra discriminării⁴⁰ și în Codul penal, Codul muncii, Legea nr. 202/2002⁴¹. În ultimii ani s-au adus multe modificări, fără a se urmări însă o coerență între actele normative. Dăm doar un singur exemplu, dintr-o serie destul de largă. Discriminarea prin asociere a fost introdusă în Codul muncii prin Legea nr. 151/2020⁴². Potrivit art. 5 alin. (6) Codul muncii, ea constă *din orice act sau faptă de discriminare săvârșit (ă) împotriva unei persoane care, deși nu face parte dintr-o categorie de persoane identificată potrivit criteriilor prevăzute la alin. (2), este asociată sau prezumată a fi asociată cu una sau mai multe persoane aparținând unei astfel de categorii de persoane*. Fără îndoială, pentru că prezintă o anumită subtilitate, este utilă consacarea la nivel de lege a interzicerii acestei forme de discriminare, recunoscute de Curtea de Justiție⁴³ și mai târziu de Curtea Europeană a Drepturilor Omului⁴⁴. Din moment ce nu este un fenomen care să se limiteze la sfera muncii, apreciem că ar fi fost oportună prevederea ei în reglementarea-cadru, O.G. nr. 137/2000. De altfel, exista modelul Legii nr. 121/2012 cu privire la asigurarea egalității din Republica Moldova, care definește discriminarea prin asociere în art. 2.

8. Persistența unor atitudini și comportamente discriminatorii

Stăvilirea fenomenului discriminatoriu cunoaște și sincope. După ce România a intrat în Uniunea Europeană, s-a constatat și o amplificare a discursului și a comportamentului extremist față de grupurile vulnerabile (romi, minorități sexuale și religioase), mai ales în anii electorali⁴⁵. Atitudinea față de persoanele cu dizabilități sau infectate cu HIV, inclusiv a autorităților

---

⁴⁰ A se vedea R. Iordache, *op. cit.*, p. 7.

⁴¹ Legea nr. 202 din 19 aprilie 2002 privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați, republicată în M.Of. nr. 326, 5.06.2013.

⁴² Publicată în M.Of. nr. 858, 24.07.2020.

⁴³ CJCE, 17 iulie 2008, Coleman/Attridge Law și Steve Law, EU:C:2008:415.

⁴⁴ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Marea Cameră, Molla Sali împotriva/Grecia, 19 decembrie 2018, nr. 20452/14, disponibil la <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-203366>, accesat la 15.11.2021.

⁴⁵ R. Iordache, *op. cit.*, p. 5. A se vedea și constatările din Raportul privind drepturile omului al Departamentului de Stat al S.U.A. (disponibil la <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2021/03/ROMANIA-2020-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf>, accesat la 15.11.2021).

sau a personalului medical care ar trebui să le asigure îngrijirea, rămâne alarmantă. Fapte grave, nu lipsite de motivație discriminatorie, continuă să se înregistreze. Se pare că nu s-au tras învățăminte în urma deciziei CEDO pronunțate în cauza Centrul de Resurse Juridice în numele lui Valentin Câmpeanu⁴⁶. Aceste devieri trebuie scoase la lumină pentru a fi sancționate legal, nu mușamalizate, întrucât demonstrează cât de eficient funcționează în fapt edificiul juridic în materia discriminărilor...

Revenind la incidentul de notorietate din partida de fotbal dintre Paris Saint-Germain și Başakşehir Istanbul, tumultul a fost declanșat de apropierea fonetică dintre un cuvânt român lipsit de conotații negative, pe de o parte, și un cuvânt francez cu moștenire întunecată din perioada colonială (*nègre*⁴⁷) și doi termeni din limba engleză, unul cu sens depreciativ (*negro*), iar altul rasist (*nigger*), pe de altă parte. Întemeindu-se pe raportul lingvistic al unui „expert recunoscut”, Comisia de control, etică și disciplină UEFA a sancționat arbitrii români pentru încălcarea dispozițiilor referitoare la obligația de a se comporta într-un mod profesionist și adecvat, dar nu și pentru încălcarea art. 14 din Regulamentul disciplinar UEFA (rasism și alte conduite discriminatorii)⁴⁸. Comisia a mai atras atenția asupra alegerii atente a limbajului utilizat de

---

⁴⁶ CEDO, Marea Cameră, Hotărârea din 17 iulie 2014, Centrul de Resurse Juridice în numele lui Valentin Câmpeanu împotriva României, nr. 47848/08. În această speță forul european nu a mai examinat încălcarea art. 14, raportat la art. 2 din Convenție. Totuși, în opinia parțial separată comună a judecătorilor Ziemele și Bianku, se argumentează convingător că se pot distinge motive discriminatorii (handicap mintal grav, infectare cu HIV, etnie romă) la baza comportamentului cadrelor medicale care a dus la decesul prematur. Un alt caz, recent dat publicității, care, dacă nu implică discriminarea, pune în evidență o lipsă șocantă de umanitate față de persoanele cu dizabilități: Centrul de Resurse Juridice, *Scrisoare deschisă: Georgiana, un om sau doar o cifră?*, 3.12.2021, disponibil la <http://www.crj.ro/scrisoare-deschisa-georgiana-un-om-sau-doar-o-cifra/>, accesat la 5.12.2021. Relatările despre discriminări sunt numeroase. Un exemplu din lumea universitară privește situația a trei studenți nevăzătoare: I.B., *Dispreț, discriminare și lipsă de umanitate. Poveștile cutremurătoare a trei tinere nevăzătoare studenți la Facultatea de litere*, 11.06.2019, HotNews.ro, disponibil la <https://www.hotnews.ro/stiri-educatie-23199320-dispreț-discriminare-lipsa-umanitate-poveștile-cutremurătoare-trei-tinere-nevăzătoare-studenți-facultatea-litere.htm>, accesat la 15.11.2021.

⁴⁷ Anne Chemin, «Nègre», *ce mot lourd du racisme et des crimes qui l'ont forgé*, Le monde, 22.01.2021, disponibil la https://www.lemonde.fr/societe/article/2021/01/22/negre-ce-mot-lourd-du-racisme-et-des-crimes-qui-l-ont-forge_6067170_3224.html, accesat la 15.11.2021.

⁴⁸ Totuși, decizia cu privire la acest punct a Comisiei de control, etică și disciplină s-a luat cu majoritate de voturi. Așadar, cel puțin un membru a conchis că exprimarea era discriminatorie, dacă nu rasistă.

participanții la competiții unde se întâlnesc jucători și oficiali de naționalități, rase, religii și culturi diferite⁴⁹.

Situația este delicată. Se observă din acest caz larg mediatizat rolul esențial al limbajului. De altfel, chiar dacă intenția de a discrimina lipsește, simpla definire (identificare) a unei persoane după criteriul culorii pielii este contestabilă. Așa cum arăta un autor, într-un mod plastic, a defini o persoană ca negru înseamnă a o „închide în temnița aparențelor”, pentru că ea se definește ca om, nu ca negru⁵⁰, așadar nu după aparența dată de culoarea pielii. Pe de altă parte, fără a cădea în capcana corectitudinii politice⁵¹ devenite dogmă în zilele noastre, credem că a numi „handicapat” o persoană prezentând o dizabilitate înseamnă a proiecta asupra acesteia o imagine depreciativă.

9. În chip de concluzie. Insuficiența regulilor de drept și importanța educației în abordarea discriminărilor

În ce privește dezvoltarea unei mentalități mai prietenoase față de drepturile omului, în general, și față de nediscriminare, în special, normele (mai ales cele sancționatoare) produc efecte limitate. Firește, a le îmbunătăți este imperativ: trebuie eliminat paralelismul legislativ și creat un sistem coerent de combatere a faptelor de discriminare, însoțit de măsuri de protecție a persoanelor vulnerabile.

Educația este însă esențială. Discuția pe marginea subiectului este amplă, iar aici schițăm doar câteva idei, mai ales din perspectiva dreptului. Ideal ar fi ca educația în familie și cea în școală să se completeze și să se susțină una pe alta⁵². Destui copii din țara noastră trăiesc într-un mediu care nu le oferă modele de conduită, iar în multe locuințe stereotipurile sunt preluate și transmise descendenților. În aceste condiții, școala rămâne soluția principală. Totul e ca școala să nu devină ea însăși o problemă (eventual suplimentară). Nu ne referim la calitatea programelor școlare: chiar dacă ar fi excelent concepute, acestea prind viață numai dacă există și voința de a le pune în aplicare. O simplă ilustrare: s-ar cuveni ca educația civică și educația socială să fie

---

⁴⁹ Decision of the Control, Ethics and Disciplinary Body on 4 March 2021, disponibil la https://editorial.uefa.com/resources/0267-11d35c0e0166-c93291813dad-1000/2021.03.08_dg_mr.coltescu_web.pdf, accesat la 15.11.2021.

⁵⁰ Preluăm imaginea de la Ciprian Mihali, care a formulat-o la discuția având ca subiect rasismul, organizată pe canalul de pe Youtube al lui Cristian Presură, (disponibil la <https://www.youtube.com/watch?v=-rWwm88qCAG>, accesat la 15.11.2021).

⁵¹ Despre noțiunea de corectitudine politică, a se vedea N. Gavriluță, *Noile religii seculare. Corectitudinea politică, tehnologiile viitorului și transumanismul*, Editura Polirom, Iași, 2018, pp. 76-133.

⁵² A. Pătrașcu, A. Johari, C. Nuică, B. Stolojescu, *op. cit.*, p. 2.

discipline de prim rang în formarea tinerei generații. Or, în ce măsură se studiază cu adevărat educația civică în clasă, în condițiile în care școlile primare considerate „bune” sunt dominate de țelul reușitei copiilor la examenul de admitere în clasa a V-a, unde sunt cerute doar limba română și matematica? Efectele negative ale neglijării disciplinelor sociale sunt multiple⁵³. În domeniul nostru de specialitate, apreciem că afectează nu doar (in)sensibilitatea față de fenomenele discriminatorii, ci și atitudinea față de drept a viitorilor adulți. O înțelegere adecvată a rolului dreptului în societate nu rezultă dintr-o revelație, ci se construiește în timp.

Referințe

- Aristotel, *Etica Nicomahică*, 1131a, traducere de S. Petecel, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 110.
- Arun G., *Violență și discriminare*, Deutsche Welle, 14.08.2020
- Balan M., *Drept constituțional și instituții politice*, vol. 1. *Teoria generală a statului și a constituției. Constituția română în context european*, Editura Hamangiu, 2015
- Bob M. D. (coord.), *Familie și moștenire în România*, Editura Universul Juridic, 2017
- Bocancea C., *Votul universal în România Mare. Pledoarii și critici doctrinare*, Polis, Vol. VII, Nr. 3 (25), Serie nouă, 2019, pp. 5-21
- Borgetto M., *Égalité, différenciation et discrimination - ce que dit le droit*, Informations sociales, 2008/4, n° 148, p. 9.
- Calvès G., *L'égalité. Le cas du droit de la non-discrimination*, în J.-B. Auby (coord.), *L'influence du droit européen sur les catégories du droit public*, Dalloz, Paris, 2010
- Centrul de Resurse Juridice, *Scrisoare deschisă: Georgiana, un om sau doar o cifră?*, 3.12.2021
- Chemin A., «Nègre», *ce mot lourd du racisme et des crimes qui l'ont forgé*, Le monde, 22.01.2021
- Chopin I., *Article 13: A New Challenge For European Institutions*, Migration Policy Group, Brussels, 1999
- Cîrdei P., *Femeia comunistă între realitate, doctrină și propagandă.*, Annals of the University of Bucharest/Political science series, 14 (2), 2012, pp. 77-83
- Costea I. M., Mogîrzan E. C., *Non-discriminare și egalitate de tratament*, în T. Toader, C. T. Ungureanu, O. A. Urda (coord.), *Ghid de lucru – teorie, studii de caz, bune practici la nivel național și internațional din domeniul științelor juridice*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2020, pp. 13-14
- Deaconu Ș., *Drepturile și libertățile fundamentale în sistemul constituțional românesc*, Revista Română de Drept Privat, nr. 4/2011

---

⁵³ Bineînțeles că actul educațional nu se mărginește la fidelitatea față de programă... Ajungem astfel la o veche durere a învățământului românesc: formarea profesorilor. Salutăm proiectul „Combaterea discriminării în clasă – ghid pentru profesori” ProfsAgainstDiscrimination, implementat de Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării și Institutul pentru Politici Publice (disponibil la <http://www.ipp.ro/profsagainstdiscrimination/>), accesat la 30.12.2021)

- Doutriaux Y., *Faut-il déboulonner les statues?*, Revue de l'Union européenne, nr. 646/2021, pp. 132-138.
- Focșeneanu E., *Istoria constituțională a României (1859-1991)*, ed. a II-a, rev., Editura Humanitas, 1998;
- Gavriliuță N., *Noile religii seculare. Corectitudinea politică, tehnologiile viitorului și transumanismul*, Editura Polirom, Iași, 2018, pp. 76-133.
- Ghițulescu M., *Alegerile din 1919 din Vechiul Regat. Comentarii juridico-aritmetice*, Revista Bibliotecii Academiei Române, Anul 4, Nr. 1/2019, pp. 57-71
- Hennette Vauchez S., Roman D., *Droits de l'Homme et libertés fondamentaux*, 4e éd., Dalloz, Paris, 2020, pp. 630-632.
- I.B., *Dispreț, discriminare și lipsă de umanitate. Poveștile cutremurătoare a trei tinere nevătătoare studente la Facultatea de litere*, 11.06.2019
- Iancu V. A., Iancu Gh., *Teoria ciclurilor constituționale*, Editura Universul Juridic, 2015, în Cap. IV. *Evoluția ciclică constituțională a României. Tradițiile democratice ale poporului român reflectate în constituțiile române*, sintact
- Iordache R., *Country report - Non-discrimination. Transposition and implementation at national level of Council Directives 2000/43 and 2000/78 – Romania*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2021
- La Croix (*Faut-il déboulonner les statues liées au racisme?* Propos recueillis par A.-B. Hoffner et S. Gignoux, le 11/06/2020
- Lagarde P., *Succession*, Répertoire de droit international, Dalloz, 2015 (actualisation 2020), nr. 146-152
- Martin D., *Fasc. 602: Article 19 TFUE, articles 20 et 21 de la Charte des droits fondamentaux et lutte contre les discriminations*, JurisClasseur Europe Traité, 2021, nr. 70.
- Negru M., *Din istoria Consiliului Național al Femeilor Române*, Revista arhivelor, nr. 1-2/2015, pp. 155-156
- Petrescu A., *Femeia în imaginarul politic*, Editura Ars Docendi, București, 2008
- Radu A., *Reforma sistemului electoral din România O istorie analitică, (II)*, Sfera politicii, Vol. 20, nr. 172 (2012), pp. 3-11
- Radu A., *Reforma sistemului electoral din România. O istorie analitică, (I)*, Sfera politicii, Vol. 20, nr. 167 (2012), pp. 3-11
- Radu S., *Liberalii și problema reformei electorale în România (1866–1914) (I)*, Annales Universitatis Apulensis. Series Historica, nr. 4-5/2000-2001, pp. 131-144
- Radu S., *Liberalii și problema reformei electorale în România (1866–1914) (II)*, Annales Universitatis Apulensis. Series Historica, nr. 6/I, 2002
- Ryback T., Ellis M., Glahn B. (coord.), *Contested Histories in Public Spaces: Principles, Best Practices*, London International Bar Association, 2021
- Stan V., Macovei M., *Restituirea proprietăților confiscate abuziv de statul roman: legislație și practică*, online
- Sudre F., *Fasc. 6523: Convention européenne des droits de l'homme. – Droits garantis. – Droit de propriété et droit à la non-discrimination*, JurisClasseur Europe Traité, 2019, nr. 86

